

NEW COMMUNICATION: PERSONALITY, IDENTITY, LANGUAGE

Doina Mihaela Popa

Assoc. Prof., PhD, Technical University of Iași

Abstract.. The general theoretical perspective on interpersonal relationships risks artificially separating language from personality and personality from situation or context. When analyzing the role of personality traits in the situational context, especially that of interpersonal communication, G. W. Allport (Pattern and Growth in Personality) stresses that the influence of these traits is greater in informal and unstructured situations, in which the task given to the group is a free discussion, rather than an action. The role of interpersonal communication in shaping identity is also analyzed by the representatives of New Communication; thus, in an epistemological study dedicated to "psychiatric thinking", G. Bateson discusses a novel aspect of psychiatric language, namely the richness of the vocabulary describing the pathological which contrasts vividly with the poor lexis for wellbeing, health and balance. According to the author, this is due to the fact that pathological phenomena are usually more general and repetitive than those of normality and language generally records recurrent events while passing over accidental ones.

Keywords: interpersonal communication; situational context; personality factors.

I. Orice perspectivă teoretică generală - anterioară Școlii Noii Comunicări de la Palo Alto - a unei relații de comunicare interpersonale ne-mediate, de tip față în față, își asumă riscul constant de a separa în mod artificial limbajul de personalitate și personalitatea de factorii situaționali, contextuali: "Dacă nu există personalitate în afara situației, este în egală măsură adevărat că nu există situație separată de personalitate. Impulsul situației este, totuși, atât de puternic, încât trebuie să privim personalitatea ca pe o entitate sau structură niciodată fixe, ca un sistem complex de serii potențiale de comportamente care pot fi provocate (în limitele posibilității unei persoane) de diferite condiții fizice, sociale și culturale care o înconjoară în orice moment. (s.n.)"¹

Atunci când analizează rolul trăsăturilor de personalitate în context situațional G.W.Allport (*Pattern and Growth in Personality*) , de exemplu, subliniază că influența acestor trăsături este mai mare în situațiile informale, nestructurate, unde sarcina încredințată grupului constă mai degrabă într-o discuție liberă, informală, decât într-o acțiune pre-definită, formală :*"Trăsăturile personale sunt mai puțin importante când sarcina nu e de natură verbală, ci privește o problemă mecanică sau tehnică. (...) Factorii situaționali determinanți sunt cei mai importanți acolo unde obligațiile și rolurile sunt net prescrise. Factorii personali determinanți sunt mai importanți acolo unde sarcina este mai liberă, mai deschisă și nestructurată."*²

¹ G.W. Allport, *Structura și dezvoltarea personalității*, București, EDP, 1991, p. 187

² Idem, p. 186

Personologul afirmă că, în ceea ce privește ponderea factorilor de personalitate în interiorul relației de comunicare, natura verbală a interacțiunii amplifică rolul trăsăturilor personale, acest rol diminuând în situații net prescrise, formale, de interacțiune predominant mecanică. El citează, în acest sens, un experiment efectuat de A.S.Couch în cadrul tezei de doctorat susținute la Harvard (*Psychological determinants of interpersonal behavior*), experiment care pune în evidență corelația dintre trăsăturile de personalitate ale unui individ și rolul acestuia în cadrul grupului: astfel, poziția unei persoane în grup, ca și relațiile ei cu ceilalți membri ai grupului, depind direct de trăsăturile măsurate, care include: anxietatea, expresia extravertită a emoției, agresivitatea, conformismul autoritar, optimismul sau pesimismul, capacitatea de satisfacere a dorințelor prin imaginație etc.

Această premisă a stabilității și pregnanței comportamentale în situația interacțiunii simbolice, independente de cea de tip uniformizator, pune și mai mult în lumină metafora ionesciană a rinocerizării – prin care dramaturgul parodiază fenomenul general al masificării: *dezumanizarea este direct proporțională cu destructurarea limbajului*, tulburarea relației de comunicare antrenând suferință și alienare, și nu doar invers, așa cum s-a considerat mult timp:

« Bérenger: *Je suis étonné de vous entendre dire cela, mon cher Jean ! Perdez-vous la tête ? Enfin, aimeriez-vous être rhinocéros ?*

Jean: *Pourquoi pas ? Je n'ai pas vos préjugés.*

Bérenger: *Parlez plus distinctement. Je ne vous comprends pas ? Vous articulez mal.*

Jean (toujours de la salle de bains): *Ouvrez vos oreilles !*

Bérenger: *Comment ?*

Jean: *Ouvrez vos oreilles. J'ai dit: pourquoi pas ne pas être rhinocéros ? J'aime les changements*».³

Este ceea ce confirmă și Ruesch într-un capitolul dedicat relației dintre *Tulburările comunicării și psihoterapie*⁴, atunci când susține tranșant: „*Psihopatologia se definește în termeni de perturbări ale comunicării. Această formulare poate părea surprinzătoare, dar, dacă cititorul își va da osteneala să deschidă un manual de psihiatrie și să citească despre psihoza maniaco-depresivă sau despre schizofrenie, de exemplu, va găsi, probabil, termeni ca “iluzii”, “deliruri”, “halucinații”, “fugă de idei”, “disociere”, “retard mental”, “exaltare” “mutism” și mulți alții care trimit, în mod explicit, la tulburări de comunicare; ei implică, fie că percepția este deformată, fie că exprimarea- adică transmiterea- este ininteligibilă.*”⁵ Majoritatea adeptilor psihoterapiei – confirmă Ruesch - cunosc bine faptul că pacienții psihotici nu au nici o șansă de reabilitare în exteriorul unei relații sociale determinate: contactul cu alte ființe umane este, prin el însuși, terapeutic: „*Dacă încercăm să analizăm evenimentele care intervin în cadrul unei situații sociale, interacțiunea dintre pacient și medic, ca și eforturile presupuse de influențarea celui dintâi prin intermediul psihoterapiei, ajungem la concluzia că aceste evenimente țin de domeniul comunicării. Așadar, comunicarea este aceea care ne va oferi elementele terapeutice eficace ale psihoterapiei* ».”⁶

II. Același rol pregnant al comunicării interpersonale în structurarea identității - focalizat dintr-o altă perspectivă – este abordat de G.Bateson, acesta punând în discuție, într-un studiu epistemologic dedicat „*gândirii psihiatrice*,” o ipostază inedită a limbajului psihiatric: bogăția lexicului care descrie patologicul contrastează viu cu pauperitatea vocabularului referitor la

³ Eugène Ionesco, *Rhinocéros*, Folio, Livre de Poche, 1972, p. 114

⁴ Cf. G.Bateson, J.Ruesch, *Communication et société*, Paris, Seuil, 1988

⁵ *Idem*, p. 98

⁶ *Ibidem*.

starea de bine, de sănătate și echilibru; în opinia autorului, aceasta se datorează - parțial - faptului că fenomenele patologice sunt - privite din perspectiva psihiatriei -, în general, mai *generale* și mai *repetitive* decât cele ale normalității, limba înregistrând, de regulă, fenomenele frecvente, în defavoarea celor accidentale, conform cunoscutei teorii jakobsoniene a “*democrației limbajului*”:
“*La propriété privée, dans le domaine du langage, ça n'existe pas !*”⁷. “*Dacă ar fi eficace să i se vorbească bolnavului de normalitate, limbajul psihiatric ar fi dezvoltat, cu siguranță, o terminologie bogată pentru acest tip de terapie educațională. Că nu e așa, rezultă din diferite circumstanțe: (...) starea de sănătate către care ar putea progresa un anumit pacient are un caracter de unicitate care îl privește doar pe acesta; ceilalți pacienți au, fiecare, posibilități specifice de evoluție. Limbajul poate înregistra numai fenomenele frecvente; el nu poate numi ceea ce este unic și, încă și mai puțin, individualul, cu tot caracterul lui de singularitate și de evoluție complexă, ce face, încă, parte din viitor.*”⁸

Extrapolând această observație la ansamblul limbajului, conectând-o la teoria generală a sistemelor (amplu aplicabilă, în opinia paloaltiştilor, domeniului comunicării), și considerând, în consecință, organismele ca pe niște “*entități autocorectoare*”, Bateson avansează ipoteza că individualare nevoie în specialde acel tip de informații care să-i ofere date asupra propriilor erori adaptative și asupra condițiilor din realitatea exterioară care îi amenință supraviețuirea, împrivoacă disconfort, neplăcere ori teamă: “*... există un vocabular bogat pentru a descrie dorințele, insatisfacțiile, neplăcerile etc.: limbajul descrie la fel de abundent modul de corectare a acestor elemente. Însă, în orice sector al vieții, lipsește vocabularul de ansamblu, cuvintele care să exprime stările de calm, de satisfacție, de destindere; lipsesc cuvintele care să descrie condițiile satisfăcătoare din lumea exterioară. O mulțime de expresii și de metafore te ajută să spui că ți-e cald sau ți-e frig, dar, ca să exprimi faptul că temperatura corpului este chiar cea potrivită, există prea puține cuvinte.*”⁹

Această generalizare la care recurge Bateson nu este însă total lipsită de relevanță; extinderea observațiilor autorului la limbajul cotidian se sprijină pe ipoteza includerii, printre funcțiile comunicării, a celei cathartice, de descărcare a tensiunilor intrapsihice prin intermediul limbajului(funcție pe care Freud o subordonează *principiului plăcerii*), ceea ce ar putea explica predominanța lexicului cotidian acoperind un câmp semantic acaparat de descrierea patologicului, disconfortului, nefericirii, angoasei, anxietății etc.; așa cum știm, toate poveștile se termină atunci când nenorocirile eroilor iau sfârșit, fie în mod biologic - prin moarte-, fie prin accesul la fericire, resimțit ca lipsit de interes narativ (“*no news, good news!*”/“*pas de nouvelles, bonnes nouvelles!*”): intervalul post-happy-end-ul celebrat cu fast nu mai este descriptibil lingvistic (“*Și au trăit fericiți până la adânci bătrâneți*”), cu alte cuvinte, fericirea nu are istorie,ceea ce Tolstoi exprimă remarcabil în prima frază a romanului *Anna Karenina*: “*Toate familiile fericite se aseamănă între ele. Fiecare familie nefericită, însă, este nefericită în felul ei.*”¹⁰ Însă - susține J. Zeig (*Brief Therapy. Myths, Methods and Metaphors*) - importanța terapeutică, valoarea “*nutritivă*” , hrănitore a limbajului nu pot fi puse la îndoială; hipnoterapeutul american Milton Erickson a rămas celebru prin talentul cu care își *contamina* pacienții acut depresivi și latent suicidal de *vitalitatea* transmisă (în stare de transă hipnotică) tocmai prin povestiri și metafore în care expresia lingvisticăa stărilor dezirabile, de fericire, exuberanță și plenitudine, era predominantă.

⁷ R. Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, Ed. de Minuit, 1985 (p. 33: “*Nu există proprietate privată în limbaj!*”)

⁸ G. Bateson, J. Ruesch,, *Op. cit.*, p. 264

⁹ *Idem*, p. 265

¹⁰ L. Tolstoi, *Anna Karenina*, București, Ed. Univers, 1980, p. 5

În privința limbajului de specialitate din domeniul strict psihiatric, responsabil cu inventarierea, clasificarea și detalierea minuțioasă a tipurilor diverselor patologii, observația lui Bateson este tautologică. Pe de altă parte, antipsihiatria* și, mai ales, psihoterapia – indiferent de orientare – aduc numeroase argumente diametral opuse, considerând, conform principiului retroacției – a *efectului producător de cauză* – că numirea însăși a simptomului sfârșește prin a-l provoca; de terapeuți ca J.Haley, M. H.Erickson ș.a. definesc simptomul ca pe un “*contract între persoanele aflate în relație*”, înlocuit, treptat, cu un alt tip de contract, cel *terapeutic*; *relația dobândește întâietate asupra conținutului*: “*Atragerea atenției asupra conținutului relațional al simptomului psihic și considerarea acestuia ca o formă inadecvată de raportare a purtătorului lui la mediul social, marchează un punct crucial în psihopatologia contemporană. O dată cu trecerea de la individ la diadă este anulată o mare parte a terminologiei psihopatologice.(...) Dacă, pentru a explica problemele formării și întreținerii simptomului, se trece la studiul sistemului diadic, atunci se atinge domeniul comunicării interpersonale, iar descrierea trebuie să apeleze la termenii comportamentului comunicativ schimbat între două sau mai multe persoane.*”¹¹

Comentând impactul unei *informații confuze* asupra individului, P.Watzlawick subliniază, în *How real is real? Communication, Disinformation, Confusion*, că însăși supraviețuirea ființelor umane poate depinde de informația “*convenabilă sau neconvenabilă*” pe care acestea o recepționează din mediu; în “*imensa rețea de mesaje pe care o constituie lumea*” – conform sintagmei lui N.Wiener – perturbarea unui singur mesaj poate antrena imprevizibile catastrofe individuale sau colective: “*Schimbul unor astfel de mesaje formează ceea ce noi numim comunicare. Când unul din aceste mesaje este alterat, lăsând, astfel, destinatarul într-o stare de incertitudine, ia naștere o confuzie care provoacă emoții, mergând, în funcție de împrejurări, de la simpla mâhnire până la angoasa profundă. În cazul relațiilor și interacțiunilor umane, este foarte important să înlesnești înțelegerea și să micșorezi confuzia.*”¹²

Totodată, remarcăm că eludarea (în cadrul interviului psihiatric) a terminologiei psihopatologice, cu rolul explicit de a devia atenția pacientului de la tulburările personale, întrerupând autocontemplarea suferinței și autovictimizarea, nu reprezintă o tehnică universal agreată; este situația *terapii strategice*, de exemplu, a cărei esență constă în focalizarea intervenției *exclusiv* asupra comportamentului simptomatic ce trebuie schimbat, păstrând expresia lingvistică a suferinței în termenii propuși de pacient; verbalizarea exacerbată a suferințelor acestuia este, nu numai acceptată de către terapeut, ci și reformulată, încurajată, prescrisă, chiar; metoda nu este deloc una plină de noutate, ea fiind atribuită și faimosului medic al Antichității, Avicenna. Din punct de vedere terapeutic, *este considerată ineficientă ignorarea expresiei lingvistice a unui simptom acut*, ale cărei consecințe sunt imprevizibile: acceptat, acesta trebuie, însă, integrat într-un *nou sistem interpersonal*, schimbarea contextului antrenând schimbarea *mesajului* vehiculat inconștient de către pacient. Pe de altă parte, *izolarea* – ca sursă patogenă primordială – și, implicit, refuzul comunicării interpersonale sunt denunțate, de majoritatea membrilor Școlii de la Palo Alto, și, ulterior, de Eric Berne, inițiatorul *Analizei Tranzacționale**, ca având un înalt potențial *auto-destructurant*.

*Antipsihiatria respinge conceptul de *boală mentală* (considerând-o o reificare a efectelor folosirii abuzive a violenței simbolice, proprii societăților industriale) și impune reconsiderarea principiilor fundamentale ale psihiatriei clasice.

¹¹ D. Goglează, *Psihoterapia ca relație a schimbării individuale*, Iași, Polirom, 2002, p.76

¹² P.Watzlawick, *La réalité de la réalité – confusion, désinformation, communication*, Paris, Seuil, 1978, p.13

**Analiza tranzacțională* – metodă psihoterapeutică inițiată în 1961, în statele Unite, de Eric Berne (*Transactional Analysis in Psychotherapy*) și fundamentată pe analiza relațiilor interindividuale în cadrul contextului social.

Concluzii Abordând patologia comunicării din perspectiva efectelor pragmatice ale *axiomei comunicării*, specialiștii Noii Comunicări pleacă de la premisa că nu există o mai bună ilustrare a efectelor pragmatice ale acestor axiome decât punerea lor în legătură cu tulburările care pot afecta comunicarea umană; în concepția lor, nu numai limbajul propriu-zis schizofrenic antrenează *grave perturbări de sens*, obligându-i pe cei din jur să selecteze între multiplele sensuri ale “discursului” său, ci și limbajul așa-zis normal. Formele cele mai frecvente pe care le poate înregistra *suferința limbajului* în cadrul interacțiunilor cotidiene sunt uimitor de diverse, și pot trece, de multe ori, neobservate, alienând Identitatea de Alteritate și Individul de contextul său social.

BIBLIOGRAPHY

- Allport, G.W., *Structura și dezvoltarea personalității*, București, EDP, 1991
Bateson, G., J.Ruesch, *Communication et société*, Paris, Seuil, 1988
Berne, Eric, *Que dites-vous après avoir dit bonjour?* Paris, Ed. Tchou, 2003
Daco, Pierre, *Les triomphes de la psychanalyse*, Paris, Marabout, 1978
Dafinoiu, Ion, *Elemente de psihoterapie integrativă*, Iași, Polirom, 2001
Dolto, Françoise, *Tout est langage*, Paris, Vertiges du Nord/Carrere, 1989
Doron, R., Parot, F., *Dictionar de psihologie*, București, Ed. Humanitas, 1999
Erickson, H.M., *L'hypnose thérapeutique*, Paris, ESF, 1990
Freud, Sigmund, *Introducere în psihanaliză în Opere*, vol.10, București, Ed. Trei, 2004
Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii în Opere* vol. 3, București, Ed. Trei, 1999
Freud, Sigmund, *Introducere în psihanaliză, Psihanaliza vieții cotidiene*, București, EDP, 1980
Freud, S., *Viața mea și psihanaliza*, Iași, Ed. Moldova, 1993
Goglează, D., *Psihoterapia ca relație a schimbării individuale*, Iași, Polirom, 2002
Holdevici, Irina, *Elemente de psihoterapie*, București, Ed. All, 1998
Holdevici, I., *Noua hipnoză ericksoniană*, București, Ed. Dualtech, 2001
Ionesco, E., *Rhinocéros*, Folio, Livre de Poche, 1972
Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Paris, Ed. de Minuit, 1992
Jung, Carl Gustav, *Simboluri ale transformării*, vol. I, București, Ed. Teora, 1999
Lassus, R. de, *Analiza Tranzacțională*, București, Ed. Teora, 2000
Lévi-Strauss, Claude, *Antropologia structurală*, Buc., Ed. Pol., 1978
Mitrofan, I. et al., *Orientarea experiențială în psihoterapie*, București, Ed. SPER, 2000
Lohisse, J., *Comunicarea. De la transmiterea mecanică la interacțiune*, Iași, Ed. Polirom, 2002
Mellier, D. et al., *Vie émotionnelle et souffrance du bébé*, Paris, Ed. Dunod, 2002
Tolstoi, L., *Anna Karenina*, București, Ed. Univers, 1980
Watzlawick, Paul, *La réalité de la réalité – confusion, désinformation, communication*, Paris, Seuil, 1978